

JEDNOSTAVNOST I FLEKSIBILNOST KONCEPTA NODALNO-FUNKCIONALNE DIFERENCIJACIJE SR HRVATSKE

VELJKO ROGIĆ

Nodalno funkcionalna regionalizacija kao rezultat hijerarhijske centralnofunkcionalne diferencijacije obuhvaća različite segmente uvjetno-homogenih prostornih jedinica.

Hijerarhijska diferencijacija mreže centara nije statička nego izrazito dinamička kategorija, iako je proces promjena centralno-funkcionalnih odnosa unutar mreže relativno spor.

U našoj literaturi prve procjene međusobnih centralno-funkcionalnih odnosa u mreži urbanih i urbaniziranih središta, javljaju se tek od 50-tih godina u geografskim radovima.¹⁾

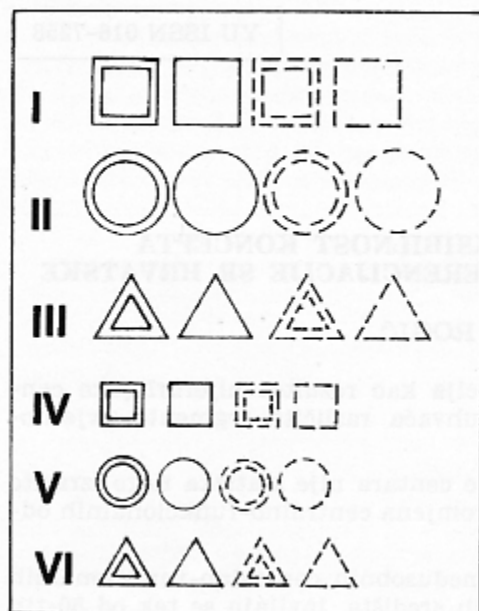
U okvirima prostorno-planerske prakse, paralelno su se oblikovala načela i kriteriji centralno-funkcionalne organizacije prostora SRH prema 7 hijerarhijski diferenciranih kategorija urbanih centara. Ako se izdvoji »višak važnosti« zagrebačke republičke metropole i drugog po veličini i snazi gravitacije jugoslavenskog središta, opravdano je na osnovi formalno postojeće i potrebne institucionalne zastupljenosti centralno-funkcionalnih djelatnosti izdvojiti 6 osnovnih tipova centara s odgovarajućim arealima nodalno-funkcionalne povezanosti.

Centralno-funkcionalne areale utjecaja odgovarajućih središta moguće je utvrditi na osnovi teritorijalnih kompetencija centralnih institucija i složenih kretanja stanovništva prema centrima zbog zadovoljavanja brojnih i raznovrsnih materijalnih, kulturnih i drugih potreba.

Dok su spoznaje teritorijalnih kompetencija centralnih ustanova, institucija i službi relativno dostupne,²⁾ za drugi vid spoznaje »spontane gravitacije« neophodna je raznovrsna i brojna dokumentacijska građa osnovana na anketiranju. Rezultati anketiranja imaju relativno ograničenu važnost za stvarnu procjenu gravitacijskog dometa različitih centara. Vrlo obilna literatura raznovrsnih pokušaja pronalaženja metoda utvrđivanja centraliteta to najbolje potvrđuje (Berry, B. J. L. and Pred A. Central Place Studies; A. Bibliography of Theory and Application, Regional Sc. Res. Institute, Philadelphia, 1965.).

1) V. Rogić, Fizionomska i funkcionalna regionalizacija Hrvatske, Zbornik VI kongresa geografa FNEJ, Ljubljana 1962; Jugoslavenski simpozij o urbanoj geografiji, Geographica Slovenica, Ljubljana 1970, koje slijede noviji: Centralna naselja i gradovi SRH, SK Zagreb, 1976; I. Vrišer, Vplivna območja jugoslavanskih mest in drugih središč, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1972; A. Malić, Centralne funkcije i prometne veze naselja središnje Hrvatske, Geografsko društvo Hrvatske, Zagreb, 1981.

2) V. Rogić, Prostori opće makroregionalnog centraliteta Zagreba, Rijeke, Splita i Osijeka, Zbornik VIII. kongresa geografa SFRJ, Skopje 1968.

LEGENDA

**JEDNOSTAVNOST I FLEKSIBILNOST KONCEPTA
NODALNO-FUNKCIONALNE DIFERENCIJACIJE
SR HRVATSKE**

- I-a Centri makroregionalnih funkcija prostornog okupljanja (veličina iznad 100 000, odgovarajuća koncentracija centralno-funkcionalnih institucija makroregionalnog ranga sa maksimalnom udaljenošću njihovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od 2—4 sata)
- I-b Centri veličine iznad 100 000 stanovnika ali bez odgovarajuće koncentracije makroregionalnih centralno-funkcionalnih institucija
- I-c Potencijalni makroregionalni centri
- I-d Potencijalni centri veličine iznad 100 000 stanovnika ali bez mogućnosti potencijalne koncentracije makroregionalnih centralnih funkcija
- II-a Centri regionalne gravitacije prostornog okupljanja (veličina iznad 50 000 st., odgovarajuća koncentracija centralno-funkcionalnih institucija regionalnog ranga sa maksimalnom udaljenošću njihovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije 2—3 sata)
- II-b Centri veličine iznad 50 000 st. ali bez odgovarajuće koncentracije centralno-funkcionalnih institucija regionalnog ranga
- II-c Potencijalni regionalni centri (danas ispod 50 000 st. ali razvijeni na većoj udaljenosti od susjednih regionalnih centra)
- II-d Potencijalni centri veličine iznad 50 000 st. ali bez mogućnosti potencijalne koncentracije regionalnih centralnih funkcija
- III-a Centri subregionalne gravitacije prostornog okupljanja (veličina iznad 20 000 st., odgovarajuća koncentracija centralnih funkcija subregionalnih institucija sa maksimalnom udaljenošću njihovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od 1—2 sata)
- III-b Centri iznad 20 000 st., ali bez odgovarajuće koncentracije centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga
- III-c Potencijalni subregionalni centri (danas ispod 20 000 st., ali razvijeni na većoj udaljenosti od susjednih subregionalnih centara)

- III-d Potencijalni centri veličine iznad 20 000 st., ali bez mogućnosti potencijalne koncentracije subregionalnih centralnih funkcija
- IV-a Centri subregionalne gravitacije prostornog okupljanja drugog reda (veličina iznad 10 000 st.) odgovarajuća koncentracija centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga II reda sa maksimalnom udaljenošću njihovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od jednog do jednog i pola sata
- IV-b Centri iznad 10 000 st. ali bez odgovarajuće koncentracije centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga II reda
- IV-c Potencijalni subregionalni centri II reda danas ispod 10 000 st. ali razvijeni na većoj udaljenosti od susjednih subregionalnih centara I reda
- IV-d Potencijalni centri veličine iznad 10 000 st. ali bez mogućnosti potencijalne koncentracije subregionalnih funkcija II reda
- V-a Centri subregionalne gravitacije prostornog okupljanja trećeg reda (veličina iznad 5 000 st.), odgovarajuća koncentracija centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga trećeg reda sa maksimalnom udaljenošću njihovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od jednog sata
- V-b Centri iznad 5 000 st. ali bez odgovarajuće koncentracije centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga trećeg reda
- V-c Potencijalni subregionalni centri III reda danas ispod 5 000 st. ali razvijeni na većoj udaljenosti od susjednih subregionalnih centara III reda
- V-d Potencijalni centri veličine iznad 5 000 st. ali bez mogućnosti potencijalne koncentracije subregionalnih funkcija III reda
- VI-a Centri subregionalne gravitacije prostornog okupljanja (veličina iznad 2 000 st., odgovarajuća koncentracija centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga IV reda sa maksimalnom udaljenošću njihovog gravitacijskog perimetra cestovne izohronske linije od pola sata
- VI-b Centri veličine iznad 2 000 st. ali bez odgovarajuće koncentracije centralno-funkcionalnih institucija subregionalnog ranga IV reda
- VI-c Potencijalni subregionalni centri IV reda danas ispod 2 000 st. ali razvijeni na većoj udaljenosti od susjednih subregionalnih centara IV reda
- VI-d Potencijalni centri veličine iznad 2 000 stanovnika ali bez mogućnosti potencijalne koncentracije subregionalnih funkcija IV reda

LEGENDA

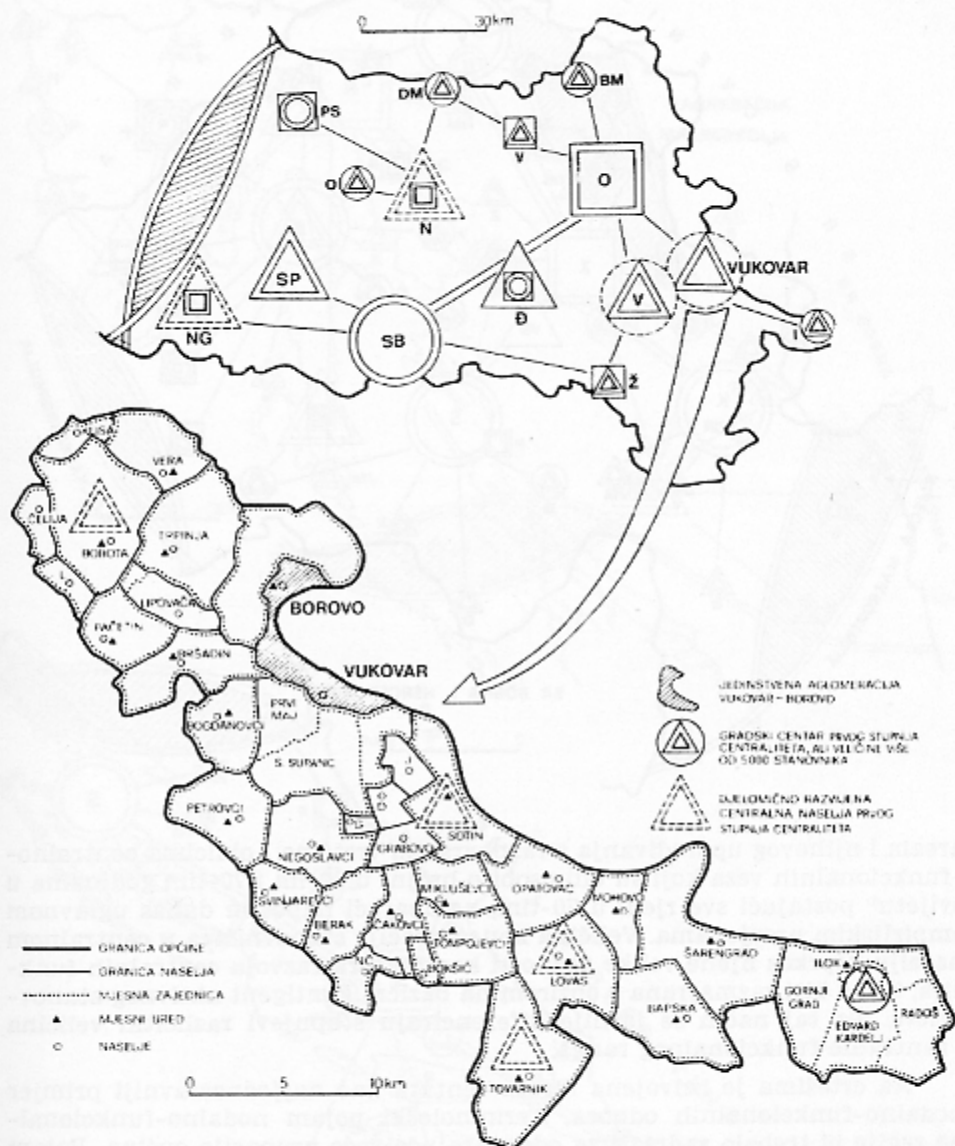
SIMPLICITY AND FLEXIBILITY OF THE CONCEPT
OF NODAL/FUNCTIONAL DIFFERENTIATION
OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF CROATIA

- I-a Centers of spatial grouping with macroregional functions, with more than 100 000 inhabitants, a corresponding concentration of institutions with central functions on a macroregional level, with a maximum distance of their gravitational perimeter, i.e. the isochronic road line, of two to four hours
- I-b Centers with more than 100 000 inhabitants but without a corresponding concentration of macroregional central functions
- I-c Potential macroregional centers
- I-d Potential centers with more than 100 000 inhabitants but with no prospects for a potential concentration of macroregional functions
- II-a Centers of spatial grouping of regional gravitation with more than 50 000 inhabitants, a corresponding concentration of institutions with central functions on a regional level, with a maximum distance of their gravitational perimeter, the isochronic road line, of two to three hours
- II-b Centers with more than 50 000 inhabitants but without a corresponding concentration of central function on a regional level
- II-c Potential regional centres with a number of inhabitants still below 50 000 but which have developed at a greater distance than the neighbouring regional centers
- II-d Potential centers with more than 50 000 inhabitants but no prospects for a potential concentration of regional central functions
- III-a Centers of spatial grouping with subregional gravitation with more than 20 000 inhabitants, a corresponding concentration of central functions on

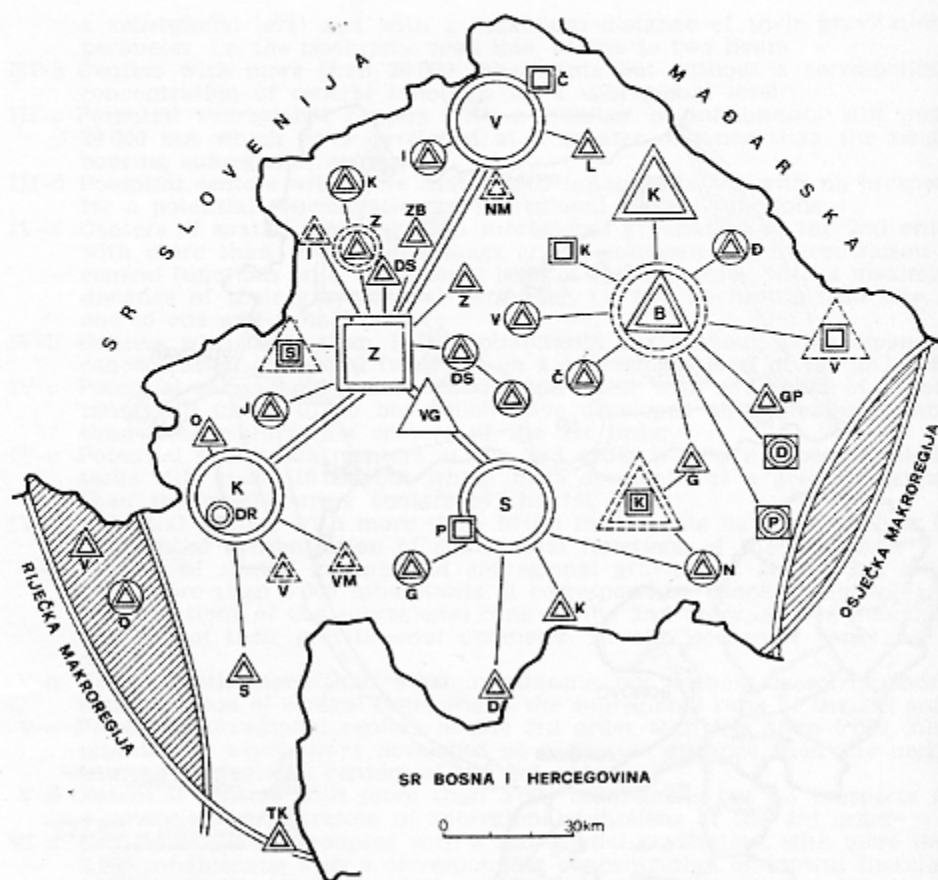
- a subregional level and with a maximum distance of their gravitational perimeter, i.e. the isochronic road line, of one to two hours
- III-b Centers with more than 20 000 inhabitants but without a corresponding concentration of central functions on a subregional level
- III-c Potential subregional centers with a number of inhabitants still under 20 000 but which have developed at a greater distance than the neighbouring subregional centers
- III-d Potential centers with more than 20 000 inhabitants but with no prospects for a potential concentration of subregional central functions
- IV-a Centers of spatial grouping with subregional gravitation of the 2nd order, with more than 10 000 inhabitants and a corresponding concentration of central functions on a subregional level of the 2nd order, with a maximum distance of their gravitational perimeter, i.e. the isochronic road line, of one to one and a half hour
- IV-b Centers with more than 10 000 inhabitants but without a corresponding concentration of central functions on a subregional level of the 2nd order
- IV-c Potential subregional centers of the 2nd order with a number of inhabitants still under 10 000 but which have developed at a greater distance than the neighbouring centers of the 1st order
- IV-c Potential subregional centers of the 2nd order with a number of inhabitants still under 10 000 but which have developed at a greater distance than the neighbouring centers of the 1st order
- IV-d Potential centers with more than 10 000 inhabitants but no prospects for a potential concentration of subregional functions of the 2nd order
- V-a Centers of spatial grouping of subregional gravitation of the 3rd order, with more than 5 000 inhabitants, a corresponding concentration of central functions of the subregional rank of the 2nd order, with a maximum distance of their gravitational perimeter, i.e. the isochronic road line, of one hour
- V-b Centers with more than 5 000 inhabitants but without a corresponding concentration of central functions of the subregional rank of the 3rd order
- V-c Potential subregional centers of the 3rd order with less than 5 000 inhabitants but which have developed at a greater distance than the neighbouring subregional centers of the 3rd order
- V-d Potential centers with more than 5 000 inhabitants but no prospects for a potential concentration of subregional functions of the 3rd order
- VI-a Centers of spatial grouping with a subregional gravitation, with more than 2 000 inhabitants, with a corresponding concentration of central functions of the subregional rank of the 4th order, with a maximum distance of their gravitational perimeter, i.e. the isochronic road line, of half an hour
- VI-b Centers with more than 2 000 inhabitants but without a corresponding concentration of central functions of the subregional rank of the 4th order
- VI-c Potential subregional centers of the 4th order, with a number of inhabitants still under 2 000 but which have developed at a greater distance than the neighbouring subregional centers of the 4th order
- VI-d Potential centers with more than 2 000 inhabitants but without prospects for a potential concentration of subregional functions of the 4th order

Pažljivo organizirana anketa I. Vrišera³ sadrži zanimljive rezultate u tom smislu, s obzirom na brojne, vrlo raznovrsne utjecaje izražene kroz odgovore anketiranih. Jedan od najboljih primjera jest prevlast odgovora anketiranih Zadrana o primarnoj gravitacijskoj usmjerenosti prema Zagrebu, usprkos neospornoj makroregionalnoj funkciji Splita u Dalmaciji. Također treba istaći relativno brzo zastarijevanje vrijednosti građe anketiranih.

3) Prema Igoru Vrišeru.

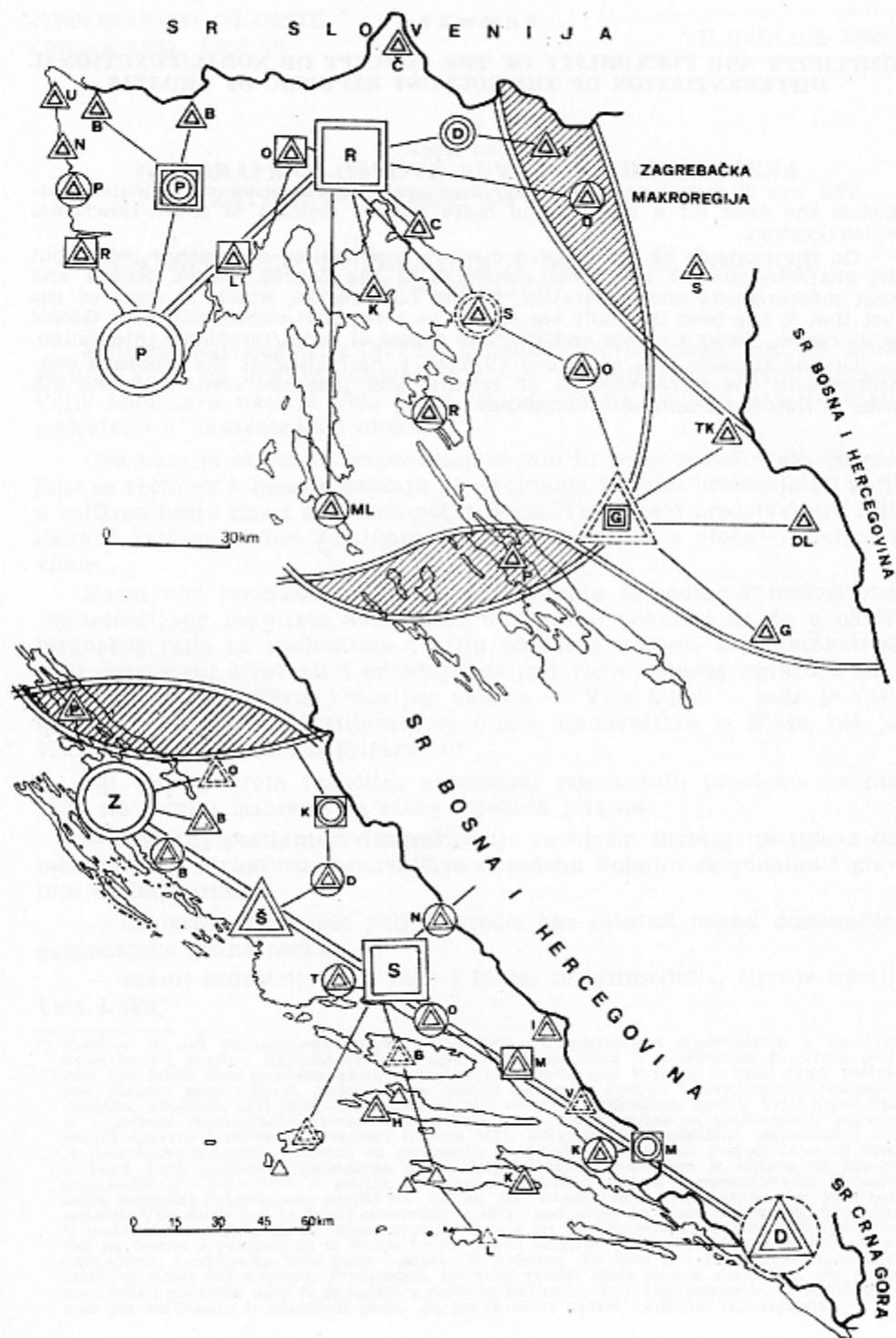
U svakom slučaju, vrijeme, trud i sredstva utrošena za organizaciju i sprovođenje anketiranja za velike teritorijalne sredine kao što je SRH znatno premašuju vrijednost mogućih korisnih saznanja. Slično vrijedi i za brojne pokušaje konstrukcija teoretskih modela centralno-funkcionalnih

areala i njihovog upoređivanja s raznovrsnim vrstama i oblicima centralno-funkcionalnih veza koji su bili osobito brojni u 60-im i 70-tim godinama u svijetu⁴⁾ postajući sve rjeđi u 70-tim, ustupajući napokon danas uglavnom empirijskim procjenama. Veličina koncentracije stanovništva u centralnom naselju usprkos njene velike važnosti kao faktora razvoja centralnih funkcija, treba biti razmatrana s obzirom na bazični kontigent aktivnog stanovništva. Na taj način se jasnije diferenciraju stupnjevi različitih veličina i centralno funkcionalnog ranga.

Na crtežima je izdvojena mreža centara kao najjednostavniji primjer nodalno-funkcionalnih odnosa. Terminološki pojam nodalno-funkcionalne regije bi trebalo zadržati za odgovarajuće veće grupacije općina. Pojam makroregija odgovara najvišem stupnju diferencijacije teritorija republike prema dominantnim utjecajima vodećih središta. Subregija je pojam većih općinskih teritorija odnosno manjih grupacija općina, dok subregije II, III i IV reda odgovaraju modalno-funkcionalnoj diferencijaciji postojećih općinskih teritorija.

4) A. R. Pred, G. E. Törnqvist, System of cities and Information flows; Lund Studies in Geography, Ser. B. Human Geography, No 38, Lund 1973.

S u m m a r y**SIMPLICITY AND FLEXIBILITY OF THE CONCEPT OF NODAL/FUNCTIONAL DIFFERENTIATION OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF CROATIA**

by
Veljko Rogić

The lack of a unified terminology and approach to center classification, indicates the need for a simpler and more flexible concept of nodal/functional regionalization.

On the example of a simplified center classification, the author points out the characteristics of the urban networks of the Zagreb, Osijek, Rijeka and Split macroregions and, separately, of the Lika region, which in spite of the fact that it has been officially segregated as a regional community with Gospić as its center, shows a rather undistinctive degree of nodal/functional integration.

On the example of a commune (Vukovar), he highlights the problems connected with the differentiation of existing and potential centers of the 6th order within the frame of a commune.